

Список використаних джерел

1. Бабенко Н. Г. Язык и поэтика русской прозы в эпоху постмодернизма / Н. Г. Бабенко. [изд. 2-е, перераб. и доп]. – М. : Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2010. – 304 с.
2. Дегтярьова І. О. Стилiстичний потенціал української постмодерністської прози: автореф. дис. ...к. філол. н. 10.02.01 – укр. мова / І. О. Дегтярьова – К., 2009. – 20 с.
3. Лучинская Е. Н. Постмодернистский дискурс: семиологический и лингвокультурологический аспекты интерпретации / Е. А. Лучинская. – Краснодар : Кубанский университет, 2002. – 197 с.
4. Николина Н. А. Активные процессы в языке современной русской художественной литературы / Н. Николина. – М. : Гнозис, 2009. – 336 с.
5. Родин П. С. Новые явления синтаксической организации предложения, сверхфразового единства и текста в русской художественной литературе неклассической парадигмы: лингвокультурологический анализ. Автореф. Дисс... канд. филол. н. 10.02.01 – русск. язык / П. С. Родин. – Ростов-на-Дону, 2005. – 20 с.
6. Скоропанова И. С. Русская постмодернистская литература: новая философия, новый язык / И. С. Скоропанова. – СПб. : Невский Простор, 2001. – 416 с.

Summary. This article is devoted to the problems of functioning of simple sentences in artistic speech Ukrainian writers – modernists and postmodernists. The features of syntactic communication, stylistic potential of simple sentences; traced the specifics of different types of simple sentences in the text of the non-classical paradigm of artistic creativity.

Key words: syntax, simple sentences, nonclassical paradigm, artistic speech.

УДК 811.161.2;81'276.6:62

С. П. Король

НАЗВИ ЗАСОБІВ МОРСЬКОГО НАВІГАЦІЙНОГО ОБЛАДНАННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті проаналізовано тематичну групу української навігаційно-гідрографічної лексики на позначення засобів морського навігаційного обладнання.

Ключові слова: термін, навігаційно-гідрографічна термінологія, архісема, тематична група, тематична підгрупа, назви засобів навігаційного обладнання.

Дослідження, опис і систематизація термінологічної лексики різних галузей виробничої та наукової діяльності в українському мовознавстві є актуальними. Це стосується, зокрема, і такого виду термінотворчості, як навігаційно-гідрографічна лексика, оскільки з усіх сфер опису українського наукового та науково-виробничого словника дослідницький інтерес не торкнувся навігаційно-гідрографічної термінології (далі НГТ). Стратифікація цієї лексики у значенні *терміна* ускладнюється тим, що власне термінологічне значення слова, словосполучення складається не прямо номінативно, а через об'єднання слів, пов'язаних спільною *архісемою*, словом зі значенням *власне терміна*, що увиразнює термінотворчі групи слів, які через систему тематично близьких значень створюють *тематичні групи*, об'єднані спорідненою функціональною семантикою [3, 199].

Теоретичному дослідженню окремих тематичних груп лексики присвячені праці В. В. Виноградова, В. Г. Гака, В. І. Кодухова, А. П. Критенка, Л. О. Симоненко, О. О. Реформатського та ін.

Групи слів, об'єднані загальним родовим поняттям, називаються тематичними, “оскільки в мові вони об'єднуються темою” [2, 5].

“Тематичні об'єднання слів можна назвати предметно-семантичними, оскільки вони відображають об'єднання дійсних предметів або явищ і зв'язки між ними” [3, 203].

Класифікація термінів за тематичним принципом уможливорює систематизувати слова-терміни за змістовою подібністю, виявити їхні схожості та відмінності, побачити специфіку окремих груп і підгруп термінів, що входять у загальне термінополе. Систематизація проводиться шляхом класифікації понять, а саме представлення їх у вигляді системи, де зафіксовані відношення між ними. Основним типом істотних відношень є родо-видові відношення. Іноді можуть використовуватися відношення “частина – ціле”, оскільки вони найстабільніші та не

залежать від контексту. Зустрічаються й інші типи семантичних відношень: практичне значення, матеріал і спосіб виготовлення, спосіб застосування, спосіб дії на організм людини та ін. [1, 47].

Дефініція, як класифікаційна категорія, містить *слово-ідентифікатор*, що вказує на її родову належність до власне терміна, а відтак і *групу слів*, що увиразнюють цю термінотворчу групу серед інших груп (і підгруп).

За семантикою одиниць навігаційно-гідрографічної лексики та їх функціональним призначенням можна виокремити 25 таких типових груп, що становлять термінологізовані дефініційні термінотворення. Це групи на позначення: 1) засобів навігаційного обладнання, що використовуються у морській навігації; 2) морських навігаційних вогнів; 3) навігаційних характеристик судна; 4) типів морської навігації; 5) гідрографічних засобів (знарядь); 6) гідрографічних методів і процесів; 7) результатів гідрографічних досліджень; 8) фізичних якостей, що характеризують стан водних просторів Світового океану; 9) морських навігаційних небезпек; 10) морських навігаційних і метеорологічних попереджень та сигналів; 11) осіб, які працюють у галузі навігації та гідрографії; 12) наук, пов'язаних з навігацією та гідрографією; 13) морських навігаційних карт; 14) масштабів і проєкцій, у яких складаються навігаційні карти; 15) основних точок і ліній на земній кулі; 16) елементів земного магнетизму, що використовуються у морській навігації; 17) берегів і прибережних районів; 18) глибин, ґрунтів і рельєфу морського дна; 19) картографічних приладів; 20) процесів розроблення, складання та відтворення карти; 21) гідротехнічних споруд; 22) морських одиниць мір; 23) водних шляхів і районів; 24) морських навігаційних служб; 25) міжнародних гідрографічних організацій.

У цій статті зроблено спробу описати тематичну групу *назв засобів навігаційного обладнання (ЗНО)*, що використовуються у морській навігації, проаналізувати семантичні процеси творення певних *дефініцій термінів* у лексиці навігаційно-гідрографічної галузі.

Архісемою тематичної групи *назв засобів навігаційного обладнання, що використовуються у морській навігації*, є “*навігаційне обладнання*”.

Термін *засіб навігаційного обладнання* позначає “буї, знаки, туманні сигнали, вогні, радіомаяки, створні знаки, радіосистеми з визначення місцезнаходження і будь-які інші нанесені на карту чи навігаційні засоби, що забезпечують судноплавство” [5].

Класифікація термінів, які входять до тематичної групи *назв ЗНО*, може бути побудована за місцем розташування ЗНО. За такою класифікацією *назви видів ЗНО* поділяються на дві великі підгрупи: 1) *назви ЗНО, розташованих поза судном* і 2) *назви навігаційного обладнання судна*.

У межах першої підгрупи визначаємо дві мікрогрупи термінів на позначення: а) *берегових ЗНО*; б) *плавних застережних знаків (ПЗЗ)*.

Берегові ЗНО (маяки, навігаційні знаки) – це спеціальні стаціонарні споруди для визначення місцезнаходження судна в морі або для його орієнтування шляхом зорового сприйняття його форми, кольору, випромінюваних світлових сигналів [6].

До *назв берегових ЗНО* зараховано: *маяк* – примітна споруда з джерелом світла на березі або недалеко від берега, що виконує функцію засобу навігаційного обладнання; *береговий навігаційний знак* – примітний знак спеціальної конструкції, який належить до засобів навігації чи використовується при проведенні гідрографічної зйомки; *сигнальна станція* – місце на березі, з якого подають сигнали суднам, що перебувають у морі, *НАВТЕКС* – глобальна берегова телексна система передавання й автоматичного приймання інформації про безпеку мореплавства [5], а також *портові вогні, спостережна станція, радіолокаційна станція (РЛС)* та ін.

Маркером цієї підгрупи є слово-термін *маяк*, яке одержує своє варіативне значення засобами різної атрибуції: *радіомаяк, маяк-відповідач, радіолокаційний маяк-відповідач (РМВ), радіолокаційний маяк-орієнтир*, а також має синонімічні термінологічні замітники – *береговий навігаційний знак, сигнальна станція*. Ці синонімічні функціональні номінації мають також свої увиразнювальні атрибуції з маркерами “знак”, “станція”: *береговий знак, морський знак, світний знак, несутінний знак, берегова станція, радіонавігаційна станція, радіопеленгаторна станція, сигнальна станція, спостережна станція, станція штормових сигналів, станція сигналів про припливи, станція сигналів про течії, станція сигналів про небезпеки, станція міжнародних сигналів з регулювання руху суден у порту* та ін.

У лексичній мікропідгрупі “*берегові навігаційні знаки*” виокремлюємо назви за такими диференційними ознаками:

- за матеріалом виготовлення: *кам’яні, цегляні, бетонні, залізобетонні, металеві, дерев’яні*;
- за кольором: *білі, чорні, червоні, різнокольорові*;
- за наявністю світла: *світні, несутінні*;
- за технічними засобами: *зорові (візуальні), радіотехнічні, звукоісигнальні, гідроакустичні*.

Плавні застережні знаки – плавні ЗНО у вигляді буїв, віх, що встановлюються на якорях і призначені для огороження підхідних каналів, фарватерів, позначення навігаційних небезпек тощо [6].

До назв плавних застережних знаків зараховано : *буй* – плавний об’єкт, поставлений на якір у відповідному (умовному) місці як навігаційний засіб; *плавний маяк* – чітко позначене, пришвартоване судно або судно, що стоїть на якорі в точці, нанесеній на карту, і слугує засобом навігаційного обладнання; *осьовий знак* – знак “чистої води”, у системі огороження МАМС вказує на те, що на значній відстані від нього навігаційних небезпек нема; *знаки небезпеки* – обрані знаки, природні чи іншого походження, встановлені з метою допомоги суднам обминути небезпеки [5], а також *віха, буй-радіомаяк, супербуй, супербуй-маяк, акустичний буй, барний буй, кабельний буй, карантинний буй, маркерний буй, осьовий буй, підхідний буй, приймальний буй, причальний буй, радіолокаційний буй, риболовний буй, сторожовий буй, телеграфний буй, буй небезпеки, буй поділу, буй окремої небезпеки, буй тралльної сітки, буй з’єднання фарватеру, буй району днопоглиблення, буй зі звукосигнальним засобом, буй огороження мілини на середині фарватеру, світний знак, шарнірний знак, несвітний навігаційний знак, створні знаки, знак основного фарватеру* та ін.

У цій мікрогрупі зафіксовано, що розгалуження значення терміна *буй*, яке виконує функцію архісеми, зумовлює широку сполучуваність терміна як зі словами наукового, так і загально-мовного словника. Але це розгалуження витримує термінологічне значення зі збереженням значення власне терміна “знак-буй”, “фарватер”. Чим далі відходить номінація від архісеми *буй*, тим ширшою стає її парадигма, але при цьому все ж утримується односемантичне значення усієї названої мікрогрупи з архісемою “*застереження*”.

У лексичній мікропідгрупі “*навігаційні буй*” визначено назви за такими диференційними ознаками:

- за наявністю джерела світла: *світні, несвітні*;
- за способом огороження навігаційних небезпек: *латеральні, кардинальні*;
- за формою, типом чи конструкцією: *циліндричні, конічні, сферичні, стовпоподібні, бочкоподібні, тралльні, з топовою фігурою*;
- за кольором: *чорні, різнобарвні, зелені, червоні*;
- за місцем розташування: *фарватерні, позначення мілини посередині фарватеру, з’єднання фарватеру, осьові, поділу, повороту*;
- за характером позначуваних перешкод і небезпек: *барні, звалищ ґрунту, мілин, окремих небезпек, телеграфного кабелю, затонулого судна, рибних пасток*;
- за цільовим чи спеціальним призначенням: *якірні, якірної стоянки, девіаційні, днопоглиблення, підхідні, приймальні, карантинні, сторожові або тимчасові, причальні*;
- за характером передавального сигналу: *акустичні, радіолокаційні, зі звукосигнальним засобом*.

У свою чергу *назви звукосигнальних буйів* класифікуються за звуковим сигналом: *дзвін, гонг, горн, гудок, свисток*.

У лексичній мікропідгрупі “*маяки*” визначено назви за такими диференційними ознаками:

- за місцем встановлення: *берегові, плавні*;
- за рівнем автоматизації: *обслуговувані, автоматичні (необслуговувані)*;
- за функціональним призначенням: *розпізнавальні, вказівні, приймальні, поворотні, застережні, створні*;
- за формою маякової башти: *циліндричні, конічні, призматичні, пірамідальні, ажурні, змішаної конструкції*;
- за джерелом світла: *електричні, ацетиленові, газосвітні, лазерні*;
- за кольором випромінюваного світла: *з білим, оранжевим, червоним, зеленим, синім вогнем*;
- за характером передавального сигналу: *радіомаяки, радіолокаційні маяки, радіолокаційні маяки-відповідачі, радіолокаційні маяки-транспондери*.

Серед “*назва радіомаяків*” за класифікаційною ознакою “характер будови випромінювальної системи (антени)” виокремлюємо такі назви: *радіомаяки колового випромінювання, радіомаяки спрямованого випромінювання, радіомаяки з обертовою спрямованою антеною*.

Серед “*назва навігаційних створних знаків*” за кількістю та схемою розташування знаків визначено назви: *лінійні, прицільні, щілинні, перспективні*.

Отже, семантичне поле *назва засобів навігаційного обладнання, розташованих поза судном*, можна поділити на такі основні групи лексем:

- за місцем встановлення: 1) берегові ЗНО: *береговий маяк, береговий навігаційний знак, сигнальна станція* та ін.; 2) плавні ЗНО: *плавний маяк, буй, осьовий знак, знак небезпеки* та ін.;
- за наявністю джерела світла: 1) світні ЗНО: *маяк, світний буй, світний береговий навігаційний знак*; 2) несвітні ЗНО: *буй, віха, перш, несвітний береговий навігаційний знак* та ін.
- за рівнем автоматизації: 1) обслуговувані ЗНО: *маяки, світні буй, портові вогні*; 2) автоматичні ЗНО: *акустичний буй, супербуй, навігаційний автоматичний супербуй-маяк* та ін.

Термін *навігаційне обладнання судна* позначає “прилади, пристрої, карти, методи тощо, призначені для плавання суден” [5].

До *назв навігаційного обладнання судна* належать: *компас* – прилад, що показує горизонтальний вихідний напрямок відносно Землі; *шляховий (судновий) компас* – компас для визначення курсу судна, розміщений поруч зі штурвалом; *лаг* – прилад для вимірювання швидкості руху судна або пройденого ним шляху; *лот* – прилад для вимірювання глибин; *лоція* – керівництво для плавання, опис прибережних вод, портового обладнання тощо; *автопрокладач* – судновий навігаційний прилад, що в автоматичному режимі графічно записує зчислений шлях [5], а також *авторульовий, анемометр, бінокль, гідрофон, гіростерновий, кренометр, курсограф, лаглінь, пеленгатор, радіопеленгатор, пелорус, тифон, хронометр, барометр-анероїд, бортовий планшет, навігаційний морський секстант(т), туманний гонг, картопорівняльна приставка, радіолокаційна станція, радіолокаційний відбивач, сигнальна лампа, навігаційний судновий курсограф, автоматична ідентифікаційна система (АІС), електронна картографічна навігаційно-інформаційна система (ЕКНІС), система відображення електронних карт та інформації (ECDIS), приймач глобальної навігаційної супутникової системи або наземної радіонавігаційної системи, засіб електронного прокладення дистанції і пеленгу цілей для визначення небезпеки зіткнення та ін.*

Маркерами цієї підгрупи є слова-терміни *компас, лаг, лот*, які мають досить широку сполучуваність й одержують свої варіативні значення переважно шляхом ад’єктивної атрибуції: *аперіодичний компас, астрономічний компас, гіроскопічний компас (гірокомпас), головний компас, електронний компас, магнітний компас, запасний магнітний компас, небесний компас, основний компас, основний гіроскопічний компас, підвісний компас, портативний компас, рідинний компас, сонячний компас, сухий компас, шлюпковий компас; гакабортний лаг, голландський лаг, донний лаг, електромеханічний лаг, індукційний лаг, ручний лаг; ручний лот (лотлінь), механічний лот, глибоководний лот, акустичний лот (ехолот)*. Таким чином слова-конкретизатори вводять у терміни-словосполучення нові дані про родові поняття *компас, лаг, лот*. П. О. Симоненко такі терміни-словосполучення називає “вищим ступенем системної родової ієрархії” [4, 16].

У лексичній мікрогрупі “*навігаційні компаси*” виокремлюємо назви за такими диференційними ознаками:

- за призначенням: *шляхові, основні, головні, запасні, підвісні, портативні, шлюпкові*;
- за будовою: *магнітні, гіроскопічні (гірокомпаси), електронні, астрономічні (астрокомпаси)*.

Лексичну мікропідгрупу “*назв магнітних компасів*” за ознакою наявності рідини в корпусі поділяємо на *рідинні* та *сухі компаси*.

У лексичній мікропідгрупі “*астрокомпаси*” виокремлено назви за такими диференційними ознаками:

- за методами вимірювань: *горизонтальні, екваторіальні*;
- за видами сприйманих випромінювань: *оптичні, поляризовані, радіоастрономічні*;
- за пеленгованими небесними тілами: *сонячні, місячні, зоряні*;
- за рівнем автоматизації: *неавтоматизовані (візуальні), напівавтоматизовані (пошук світла візуальний, а пеленгація – автоматична), автоматичні*.

У мікрогрупі “*назви навігаційних лагів*” диференційовано назви:

- за рівнем механізації: *ручні, механічні*;
- за точкою, відносно якої вимірюється швидкість судна: *відносні (вимірюють швидкість судна відносно води), абсолютні (вимірюють швидкість судна відносно дна моря)*;
- за принципом дії: *гідродинамічні, вертушкові, індукційні, гідроакустичні*.

У лексичній мікрогрупі “*навігаційні лоти*” назви розрізняються за такими ознаками:

- за вимірюваною глибиною: *глибоководні, навігаційні*;
- за принципом дії та будовою: *ручні, механічні, гідроакустичні*.

Наведені вище назви засобів морського навігаційного обладнання різні за походженням. Зпоміж них виокремлено питомі українські назви: *віха, вогонь, знак, маяк, маяк-відповідач, плавок* тощо; назви, запозичені з інших мов: *бінокль* (фр. *binocle*, від лат. *binī* = два й *oculus* = очі), *перш* (фр. *perche* = жердина), *компас* (іт. *compasso*), *буй* (гол. *boei*), *лаг* (гол. *log*), *лот* (гол. *lood*), *тифон* (гр. *Typhon*) та ін.

За словотвірною структурою в досліджуваній терміносистемі представлені терміни-однослови (*навігація, компас, лаг, лот, маяк, пеленг, створ*), які є базою для творення дериватів (*навігаційний, лотовий, маяковий, пеленгувати (пеленгація, пеленгатор), створний*), термінів-комполітів (*ехолот, лотлінь, лаглінь, радіомаяк, астрокомпас, гірокомпас, радіопеленгатор* тощо) та термінів-словосполучень (*морська навігація, судновий компас, глибоководний лот, ручний лаг, коловий радіомаяк, акустичний пеленг, пеленг безпеки, та ін.*). За нашими

спостереженнями, в навігаційно-гідрографічній терміносистемі особливо широке застосування мають терміни-словосполучення.

Назви засобів навігаційного обладнання, що використовуються в морській навігації, є базовими в навігаційно-гідрографічній лексиці і належать до власне навігаційно-гідрографічних термінів. До ядра навігаційно-гідрографічної термінології, окрім назв ЗНО, зараховано слова на позначення морських навігаційних вогнів, морських навігаційних небезпек, морських навігаційних і метеорологічних попереджень та сигналів; морських навігаційних карт тощо. До периферії належать терміни на позначення картографічних приладів; процесів розроблення, складання та відтворення карти; масштабів і проєкцій, у яких складаються навігаційні карти, тощо.

Отже, домінуючим типом семантичних відношень у тематичній групі назв морських ЗНО є родо-видові відношення. До класифікаційних ознак лексичних груп на позначення ЗНО, що використовуються в морській навігації, належать: місце розташування, наявність джерела світла, колір випромінюваного світла, призначення, рівень механізації чи автоматизації, принцип дії, особливості будови чи конструкції, характер передавального сигналу, характер позначуваних перешкод і небезпек, спосіб огороження навігаційних небезпек.

Перспектива подальших розвідок полягає у вивченні словотвірних особливостей лексичних одиниць навігаційно-гідрографічної термінології, встановленні особливостей номінації сучасної української навігаційно-гідрографічної лексики.

Список використаних джерел

1. Багана Ж. Роль тематической классификации в терминологических исследованиях / Ж. Багана, Е. Н. Таранова // Вестник РУДН, серия “Лингвистика”, 2010, № 3. – С. 46 – 48.
2. Кодухов В. И. Лексико-семантические группы слов: Лекция / отв. ред. проф. Н. П. Гринкова. – Л.: Ленингр. гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена, 1955. – 28 с.
3. Критенко А. П. Тематичні групи слів і омонімія // Слов'янське мовознавство. – К.: Наук. думка, 1962. – Вип. 4. – С. 198 – 211.
4. Симоненко Л. О. Формування української біологічної термінології. – К.: Наук. думка, 1991. – 152 с.
5. Симоненко С. В. Навігаційно-гідрографічний словник (українсько-англійсько-російський). Довідковий посібник / [С. В. Симоненко, Д. Ю. Падакін, М. Ф. Голодов та ін.]. – К.: ДУ “Держгідрографія”, 2008. – 496 с.
6. Словник законодавчих термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua>

Summary. The article deals with the thematic group of the Ukrainian navigation and hydrographical vocabulary on denotation of the names of aids to marine navigation.

Keywords: term, navigation and hydrographical terminology, archiseme, thematic group, thematic subgroup, names of aids to navigation.

УДК 81'253+008

С.В. Кравець

ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЯ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ВЗАЄМОВПЛИВУ КУЛЬТУРИ ТА МОВИ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКИЙ АСПЕКТ

Стаття присвячена основним проблемам співвідношення мови і культури, а також окремим стратегіям перекладу “лінгвокультурем”.

Ключові слова: мова, культура, лінгвокультурологія, лінгвокультурема, переклад.

Питання співвідношення культури в найширшому розумінні цього слова й інформації, закладеної, збереженої й відображеної в словах як елементах мови, здавна цікавили не тільки лінгвістів, але й представників інших наук. Будь-які особливості життя певного народу і його країни (природні умови, географічне положення, хід історичного розвитку, характер соціального устрою, тенденція суспільної думки, науки, мистецтва) неодмінно знаходять висвітлення в мові цього народу. Тому можна стверджувати, що мова є відображенням культури певних націй, вона несе в собі національно-культурний код того чи іншого народу. У ньому зустрічаються слова, у